

УЧАСТЬ УЧНІВСЬКОЇ ТА СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ДРОГОБИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ В НАЦІОНАЛЬНО- ВИЗВОЛЬНОМУ РУСІ (1946 – ПОЧАТОК 1947 РР.): МОВОЮ ОДНОГО ДОКУМЕНТА

Постійне зростання масиву джерел з історії українського національно-визвольного руху першої половини ХХ ст. дає змогу реконструювати і конструювати чимало аспектів, напрямів і тенденцій боротьби української нації за політичне і культурне самовизначення. Від недавнього часу помітне місце серед них займає й проблематика участі молоді, зокрема студіюючої, у визвольному русі 1940 – 1950-х рр. Серед джерел, які дозволяють висвітлити згадану тематику, виділяються й документи радянських спецорганів, зокрема статистично-довідкового характеру. Тож у контексті розвитку джерелознавчої герменевтики актуальним видається питання критичного аналізу їх змістового компоненту.

Зауважимо, що дослідження участі молоді західних земель України має уже доволі рясну історіографію, репрезентовану насамперед працями О. Іщука (інколи у співавторстві з Н. Ніколаєвою)¹. Значний наративно-фактологічний матеріал представлено у монографії цього ж автора “Молодіжні організації ОУН (1939 – 1955 рр.)”². Слід відзначити й монографію В. Кульчицького, присвячену виховній роботі з західноукраїнською молоддю³. Участь студентства Львова у визвольному русі 1944 – 1953 рр. дослідив Р. Генегга⁴. Студентство Буковини як об’єкт сталінських репресій вивчалося Т. Марусик⁵. У працях С. Сворака також наведено чимало фактів участі молоді Західної України у націоналістичному русі⁶. Деякі аспекти участі учнів та студентів Дрогобиччини в національно-визвольному русі 1940 – 1950-х рр. знайшли відображення у публікаціях В. Ільницького⁷, Р. Попп⁸. Їх дослідження базувалися на значному джерельному матеріалі з різних архівних установ, а також опублікованому в новій серії “Літопису УПА” (т. 3 – 5).

Як відомо, з початку 1946 р. особливого масштабу набули репресії радянських властей щодо населення західних областей України. У цей час в умовах проведення виборів до Верховної ради СРСР було розгорнуто військову блокаду усіх міст і сіл західних областей України. Відтак у цей період представниками радянським спецорганів активно складалися різноманітні довідки для партійного керівництва. До нашого часу дійшов російськомовний машинописний документ звітно-довідкового характеру під назвою “По справам про притягнення до кримінальної відповідальності осіб, що навчаються, за здійснення контрреволюційних злочинів за 1946 р. і деяких фактах 1947 р.”⁹. Він позначений грифом “цілком таємно”, датований 31 березня 1947 р. і адресований секретареві Дрогобицького обкому КП(б)У І. Горобцю та військовому прокуророві військ МВС Українського округу полковнику юстиції Семашкові. Автором документа був військовий прокурор військ МВС Дрогобицької області майор юстиції А. Александров. У довідці містяться незначні статистичні дані й наведено найбільш

резонансні, на думку прокурора, приклади здійснення учнівською та студентською молоддю Дрогобиччини “контрреволюційних злочинів”. Як підкреслював А. Александров, цей список було укладено лише на основі даних військової прокуратури по “справах спеціальної підсудності”¹⁰, а відтак повністю арешти і засудження представників молоді, яка навчалася у старших класах загальноосвітніх шкіл, училищ, технікумів та учительському інституті Дрогобицької області, не відображає.

Загалом військовий прокурор військ МВС Дрогобицької області рапортував про притягнення і засудження протягом 1946 р. 95 учнів і студентів. Серед них було 43 учні 6 – 10-х класів загальноосвітніх шкіл (45,3 %), 27 студентів технікумів (28,4 %), 9 студентів педагогічних училищ і шкіл (9,5 %), 8 учнів шкіл фабрично-заводського навчання і залізничних училищ (8,4 %), 5 учнів торгівельно-кооперативних шкіл (5,3 %), 3 учасники різних освітніх курсів (3,1 %). За віковими характеристиками переважали юнаки 15 – 18 років, яких налічувалося 68 осіб, зокрема: 1931 року народження – 5 осіб, 1930 р.н. – 12 осіб, 1929 р.н. – 15 осіб, 1928 р. – 36 осіб. Решта ж однозначно досягнула повноліття: 1927 р.н. – 8 осіб, 1926 р.н. – 13 осіб, 1924 р.н. – 3 особи, старші – 3 особи¹¹. Наймолодшими виявилися учениця 6 класу Стефанія Гвоздицька і учениця 7 класу Розалія Грищук (школа с. Черниця Миколаївського району): обоє начебто були членами ОУН (можливо “юнацтва ОУН”. – М. Г.) і “проводили в ній активну націоналістичну діяльність”¹².

Географія заарештованих учнів і студентів охоплювала 15 районів Дрогобицької області з містами Дрогобич, Стрий, Самбір, Борислав. Найбільше представників студіюючої молоді органами МДБ було схоплено в Стрийському районі та м. Стрий – 22 особи, Дрогобицькому районі і м. Дрогобич – 20, Жидачівському районі – 12, Миколаївському районі – 10 осіб. На ці територіально-адміністративні утворення припадало дві третини всіх заарештованих учнів та студентів, що, зрештою, можна пояснити не лише активною діяльністю еддебістів, але й концентрацією там значної частини різнотипних навчальних закладів Дрогобицької області. Значно менше учнів і студентів було схоплено в Добромільському і Самбірському (з м. Самбір) районах – по 6 осіб, у Нижанківському – 5, Славському – 3, Підбузькому – 2, Мостиському – 2, Дублянському – 2, Старосамбірському – 1, Боринському – 1, Сколівському – 1, Рудківському – 1 особа. Дві особи затримано в Бориславі¹³.

Серед заарештованої у 1946 р. молоді, справи якої провадила військова прокуратура військ МВС у Дрогобицькій області, найбільше виявилось студентів Дрогобицького нафтового технікуму (8 осіб), Стрийської педагогічної школи (8 осіб), сільськогосподарського технікуму с. Черниця Миколаївського району (6 осіб), Бережницького зооветеринарного технікуму (6 осіб), Дрогобицької торгівельно-кооперативної школи (5 осіб), Самбірського педагогічного училища (3 особи) та Дрогобицької середньої школи № 1 (9 осіб)¹⁴.

Основними видами “контрреволюційних злочинів”, які вчинили учні та студенти, за визначенням А. Александрова, були: участь в Організації українських націоналістів, Українській повстанській армії і “пособництво бандитам” УПА і ОУН. Насправді спектр “злочинів” молодих дрогобичан був дещо ширший, оскільки частина з них була притягнена до відповідальності за диверсійну діяльність, антирадянську агітацію, участь у нацистських збройних формуваннях, виконання поліцейських функцій і навіть за недонесення. Згідно з наведеною статистикою, 61 особа була обвинувачена за приналежність до ОУН (64,2 %), 19 – за “пособництво” і “співучасть” в ОУН і УПА (20 %), 5 – за участь в “дивізії СС Юнаки (військовому формуванні “Українське Юна-

цтво протиповітряної оборони”. – М. Г.)” (5,3%), 4 – за участь в УПА (4,2 %), 3 – за участь у диверсіях та антирадянську агітацію (3,1 %), 1 – за членство в поліційних формуваннях під час німецької окупації (1,06 %), 1 – за недонесення (1,06 %). Провину ще однієї особи прокурор не зазначив¹⁵.

Відтак майор А. Александров навів 18 прикладів вчинення учнівською та студентською молоддю Дрогобиччини “контрреволюційних злочинів”, половина з яких стосувалася 1946 р. (за цей час слідство було завершено і винесені судові вироки), інша – 1947 р. (слідство з деяких справ завершилося, з решти – ще велося). Наведені приклади прокурор поділив на чотири блоки, з них три будувалися за принципом приналежності схоплених молодих людей до певного типу навчального закладу (загальноосвітня школа на рівні неповносередньої (НСШ) чи середньої (СШ), училище, технікум), четвертий же включав деякі “факти притягнення до кримінальної відповідальності за здійснення контрреволюційних злочинів осіб, що навчаються, у 1 кварталі 1947 р.”.

У першому блоці фігурували чотири приклади здійснення “контрреволюційних злочинів” учнями неповних середніх і середніх шкіл, а саме:

1) учнями 10-го класу Добромільської середньої школи Горванком Степаном Антоновичем (1924 р.н.)¹⁶, Сивою Іриною Федорівною (1927 р.н.), Угрином Мар’яном Антоновичем (1927 р.н.), Старосолець Марією Михайлівною (1926 р.н.) і ученицею 9 класу цієї ж школи Мельник Олександрою Львівною (без вказівки року народження, засуджені 4 вересня 1946 р.);

2) учнями НСШ с. Козів (Козеве. – М. Г.) Славського району Климашем Степаном і Осташем Григорієм (без вказівки по батькові, року народження і шкільного класу, дати засудження);

3) учнями 7 класу НСШ с. Сірокосці (Сірокізці. – М. Г.) Нижанківського району Дрогобицької області Терешком Степаном Тимофійовичем (1930 р.н.), Доморацьким Ярославом Івановичем (1928 р.н.), Цебеняком Мар’яном Івановичем (1930 р.н.) (дата засудження не вказана);

4) дев’ятьма учнями 7 – 9-х класів Жидачівської середньої школи (1929 – 1931 р.н.), з яких прокурор назвав лише двох: Костюка Миколу Васильовича та Максиміва Йосипа Петровича (засуджені 18 травня 1946 р.)¹⁷.

Другий блок також містив чотири приклади, але стосувався студентів технікумів і професійно-фахових шкіл:

1) студента II-го курсу Бережницького сільськогосподарського технікуму Біляка Володимира Івановича (1927 р.н.) (дата засудження не вказана);

2) студентів Дрогобицького нафтового технікуму Іваника В. А., Пакіжа П. П., і Попадюка А. М. і групи слухачів Дрогобицької торгово-кооперативної школи (Мисак П. І., Замчак І. Н., Ропак С. М., Рунець С. П. і Бутим Н. П.) (засуджені 28 травня 1946 р.);

3) студентки Стрийського педагогічного училища Ольги Лютак та студентів Бережницького сільськогосподарського технікуму Віри Гнищук, Анни Кончаківської, Анастасії Гусак, Марії Шепеняк (Щепаняк), Мар’яна Бінаса (засуджені 28 липня 1946 р.)¹⁸;

4) колишнього студента Дрогобицького будівельного технікуму Станішевського Богдана Михайловича та студента Дрогобицького “електротехнікуму” (електромеханічного. – М. Г.) Михайлівського Романа Івановича (засуджені 26 серпня 1946 р.)¹⁹.

Лише у першому прикладі А. Александров вказав курс і рік народження засудженого, в інших – навів тільки імена (або ініціали) та прізвища, інколи не вказавши по батькові.

У третьому блоці майор юстиції задекларував лише один приклад притягнення до кримінальної відповідальності учнів шкіл фабрично-заводського навчання (ФЗН). Йшлося про учнів школи ФЗН № 2 м. Дрогобича Булія М. Г., Строгія В. А. і Славича М. Д. (дата засудження не вказана)²⁰.

Четвертий блок прикладів можна поділити на дві групи: перша стосується справ, за якими вже були винесені судові вироки, друга – справ, котрі перебували на стадії слідства. Так, до першої групи зарахуємо приклади “контрреволюційних злочинів”, здійснені:

1) студенткою II-го курсу Дрогобицького учительського інституту Стефанією Іванівною Вайдою, студентом Дрогобицького нафтового технікуму Іваном Павловичем Галієм, студентом Дрогобицького електромеханічного технікуму Богуславом Миколайовичем Кравчиком (засуджені 18 березня 1947 р.);

2) студенткою Дрогобицького учительського інституту Марією Ільківною Янів (1926 р.н.) (засуджена 20 лютого 1947 р.);

3) учнями 9-го класу Жидачівської середньої школи Михайлом Кукуяном і Олександром Татчиним (засуджені 6 лютого 1947 р.);

4) студентом Дрогобицького електромеханічного технікуму Ярославом Володимировичем Паньківим (1928 р.н.) (засуджений 25 лютого 1947 р.);

5) студенткою Дрогобицького учительського інституту Анною Петрівною Стисло (засуджена 23 січня 1947 р.).

Фігурантами справ, які на час написання прокурором А. Александровим аналізованої нами довідки ще розслідувалися, були:

1) учні 9-го класу Судово-Вишнянської школи № 1 Василь Михайлович Пилип'як, Розалія Михайлівна Лесяковська, Михайло Миколайович Лучка, учень 10-го класу цієї ж школи Ярослав Деревицький (по батькові не вказано), комсомолец Михайло Миколайович Лещишин (клас не вказано);

2) учні Дрогобицької середньої школи № 1 Юліан Дмитрович Бунь (1929 р.н.) і Роман Васильович Щербак (1929 р.н.), Михайло Васильович Василюка (1929 р.н.), Петро Ілліч Мамчин (1930 р.н.), Микола Васильович Лоцуняк (1928 р.н.), Микола Григорович Плехатий (1928 р.н.), Мирон Якович Захарія (1929 р.н.), Ярослав Іванович Хлопик (1927 р.н.), Володимир Ілліч Рабків (1930 р.н.), студент II-го курсу Дрогобицького нафтового технікуму Іван Васильович Стахів (1924 р.н.). Усі вони були заарештовані за приналежність до “молодіжно-терористичної організації... “Крути””. Загалом, по справі було притягнуто до кримінальної відповідальності 19 осіб, із них дев'ять зазначених вище учнів СШ № 1 м. Дрогобича (колишньої української гімназії товариства “Рідна Школа”) і один студент технікуму;

3) учениця 7-го класу Медвежанської НСШ Дрогобицького району Марія Михайлівна Котик;

4) студентка Дрогобицького нафтового технікуму Осипа-Любомира Дмитрівна Кльось (1930 р.н.)²¹.

Ці приклади, крім іншого, вказують на рівень залучення схопленої і засудженої військовим трибуналом військ МВС Дрогобицької області у 1946 р. учнівської та студентської молоді до визвольного руху. Більшість із них були рядовими членами ОУН. Чи не найвище становище в організації з усіх займала студентка Дрогобицького вчительського інституту Стефанія Вайда, котра, за даними радянських спецорганів, виконувала функції референта пропаганди районного проводу ОУН (однак невідомо якого саме). Учень 10-го класу Добромільської середньої школи Степан Горван-

ко начебто був підрайонним провідником (хоча на той час підрайонних проводів у структурі ОУН вже не існувало). Студентка Дрогобицького нафтового технікуму Осипа Кльось зазначена як районний референт (без уточнення яких справ референт і якого проводу). Анна Стисло до вступу в Дрогобицький учительський інститут була станичною села Поповичі Медиківського району (1942 – 1943 рр.)²². Зауважимо, що перебування С. Вайди на становищі районного референта пропаганди наразі не зафіксовано у наукових дослідженнях.

Цікаво, що деякі з молодих людей приєдналися до підпільної боротьби в 1946 р. (студенти Дрогобицького нафтового технікуму Іван Галій – у вересні, Осипа Кльось – восени, студент Дрогобицького електромеханічного технікуму Б. Кравчик – у жовтні²³), коли радянська влада вже доволі певно почувала себе на західноукраїнських землях. У 1945 р. до ОУН вступили: учень Дрогобицької школи ФЗН М. Булій – у квітні, студенти Бережницького сільгосптехнікуму А. Гусак – у квітні, В. Біляк – у листопаді, учні Козеовецької НСШ С. Климаш і Г. Осташ – у грудні²⁴. Інші ж приєдналися до ОУН у 1943 – 1944 р., однак це стосується переважно старших осіб (студентка учительського інституту в Дрогобичі С. Вайда, студенти Дрогобицького нафтового технікуму В. Іваник, П. Пакіж, А. Попадюк, Бережницького сільгосптехнікуму – В. Гнищук, М.Шепендяк (Щепаняк), Стрийського педучилища – О. Лютак, учні Дрогобицької торгово-кооперативної школи П. Мисак, І. Замчак²⁵ та ін.). Найраніше до активної участі у визвольній боротьбі приєдналася студентка учительського інституту в Дрогобичі Анна Стисло, оскільки вступила до ОУН ще 1942 р.²⁶

Найбільш поширеними “злочинами” згаданих у довідці А. Александрова молодих людей було відвідування “нелегальних антирадянських зібрань”, розповсюдження “антирадянських контрреволюційних листівок” (особливо в 1946 р. під час виборів до Верховної ради СРСР), виконання зв’язкових функцій для українських підпільників і повстанців (“носили штафетки”), чатування під час перебування повстанців на постої в певному населеному пункті. В останньому, зокрема, обвинуватили учнів з Жидачева М. Костюка, Й. Максиміва та інших: “Несли обов’язки зв’язкових, передали 22 штафетки, охороняли бандитів в період перебування в селі”²⁷. Неодноразово юнакам і дівчатам, заарештованим у 1946 – на початку 1947 рр., закидали збір та постачання продуктів харчування для повстанців (колишній студент Дрогобицького будівельного технікуму Б. Станішевський, учень Дрогобицької школи ФЗН М. Булій, учень Бережницького сільгосптехнікуму М. Бінас (у травні 1945 р.), учень НСШ с. Козеве С. Климаш (грудень 1945 р.), учениця 7-го класу НСШ с. Медвежа Марія Котик та ін.), а також збір грошей, розповсюдження “бофонів” (в орфографії прокурора – “біфонів”). Зокрема, учень Добромільської СШ С. Горванко розповсюдив серед учнів школи і мешканців навколишніх сіл “бофонів” на суму 1410 крб., учні тієї ж школи М. Угрин – розповсюдив 20 “бофонів”, купорами по 10 крб. кожен, а І. Сива – 101 “бофон” на 1010 крб. Студентка Дрогобицького учительського інституту А. Стисло збрала для вояків УПА 1200 крб.²⁸

Важким злочином вважалося вербування до підпільної націоналістичної мережі нових членів. Згідно з довідкою прокурора А. Александрова, вербування здійснювали вище згадані С. Горванко, І. Сива (завербувала двох учнів Добромільської СШ – Марію Старосолець і Олександрю Мельник), студент Дрогобицького нафтового технікуму В. Іваник, учень школи ФЗН м. Дрогобича М. Булій (завербував учнів цієї ж школи В. Строгія, М. Славича), студентка Дрогобицького учительського інституту

С. Вайда (завербувала студента нафтового технікуму І. Галія, а той у свою чергу – студента електротехнікуму Б. Кравчика)²⁹.

Серед наведених прокурором прикладів здійснених молоддю “злочинів” описано й три нестандартні випадки. Перший кваліфіковано як диверсію, вчинену учнями 7-го класу НСШ с. Сірокізці С. Терешком, Я. Доморацьким, М. Цебеняком. Вони, як писав А. Александров, “на ґрунті ворожості до Радянського устрою змовилися між собою здійснити диверсію – спалити школу”. 12 травня 1945 р. вночі всі троє проникли до школи через вікно. У канцелярії школи зламали замок шафи, звідки забрали і перенесли до військового кабінету всі шкільні документи, деякі книги, географічні карти, зошити і навчальні посібники. У військовому кабінеті С. Терешко зірвав зі стіни портрет одного з керівників партії та уряду, розірвав його і кинув до купи книг і документів на підлогу. Те ж зробили й Я. Доморацький з М. Цебеняком в інших кабінетах: зірвали зі стін приблизно 10 портретів керівників компартії і Радянського Союзу, декілька гасел і все це кинули на підлогу військового кабінету. Після цього здійснили підпал і втекли³⁰.

Другий випадок – викрадення вогнепальної зброї із військового кабінету Дрогобицького нафтового технікуму. На цей крок 24 – 25 лютого 1946 р. наважилися студенти технікуму В. Іваник А., П. Пакіж, А. Попадюк і слухачі Дрогобицької торгово-кооперативної школи П. Мисак та І. Замчак. Безпосередньо акцію здійснювали І. Замчак та А. Попадюк, які викрали із військового кабінету нафтового технікуму 2 автомати (ППС і ППШ), 6 гвинтівочних затворів, диск до автомата, 3 магазинних коробки тощо. Зброєю намагалися захопити в приміщенні торгово-кооперативної школи³¹.

Третій – діяльність в Дрогобичі підпільної молодіжної націоналістичної організації “Крути”. За даними А. Александрова, організація була створена учнями СШ № 1 м. Дрогобича Ю. Бунем та Р. Щербаком у січні 1947 р. за завданням підпільників на псевдо “Змій” і “Дуб” (перший, найбільш ймовірно, есбіст Дрогобицького надрайонного проводу ОУН). Члени організації запланували здійснити теракт щодо кандидата в депутати до Верховної Ради УРСР Я. Середи. Для цього Ю. Бунь, згідно з довідкою радянського прокурора, начебто мав отримати зброю від “керівника банди УПА” І. Стахіва, котрий виявився ще й студентом Дрогобицького нафтового технікуму³². Про обставини викриття організації “Крути” А. Александров, на жаль, нічого не повідомив.

Серед інших фактів “контрреволюційної діяльності” дрогобицької молоді А. Александров називав агітацію проти вступу до комсомолу (студент нафтового технікуму В. Іваник) та висловлення незадоволення радянськими вчителями (учениця 9-го класу Добромільської НСШ О. Мельник). Студентці Дрогобицького вчительського інституту С. Вайді інкримінували й передачу членам націоналістичного підпілля списку членів комсомольської організації цього ж навчального закладу, а її колезі А. Стисло – передачу міському проводові ОУН даних про політичні настрої студентів інституту³³.

Нерідко провина молодих людей в очах радянського прокурора зростала через виявлення фактів збройного протистояння радянським військам в роки німецько-радянської війни. Так, А. Александров повідомляв у своїй довідці про арештованих у 1947 р. Б. Кравчика і Я. Паньківа (на той час студентів Дрогобицького електромеханічного технікуму), котрі у різний час (перший – 1943 р., другий – у червні 1944 р.) добровільно пішли на службу до дивізії СС “Галичина”. Б. Кравчик воював на радянсько-німецькому фронті, а Я. Паньків навчався у підофіцерській школі і в складі останньої у

квітні 1945 р. начебто брав участь в боротьбі з чеськими партизанами, а також “був на фронті проти Радянської Армії”. Якщо мотивацію першого А. Александров пояснив словами “будучи вороже налаштований до радянської влади”, то дію другого оцінив як “зраду батьківщині”³⁴.

У випадку, коли вдавалося виявити керівну роль підпілля ОУН щодо молодих учасників визвольного руху, прокурор, звісно, підкреслював такі факти. Зокрема, він вказав на зв'язок юних підпільників з Добромільської школи із Миколою Горванком, старшим братом учня 10-го класу Степана Горванка. Учні Козеовецької НСШ С. Климаш і Г. Осташ розкидали “націоналістичні антирадянські листівки” за завданням підпільника на псевдо “Грозний”³⁵. Студент Дрогобицького нафтового технікуму В. Іванник діяв за вказівками представника проводу ОУН “Хмеля”³⁶. А учень школи ФЗН М. Булій начебто діяв за вказівками станичного ОУН Возняка³⁷.

Студентки Дрогобицького учительського інституту С. Вайда та А. Стисло підтримували зв'язок із членами Дрогобицького міського проводу ОУН(б), зокрема Левом Грущаким та Вірою Михайлівською³⁸. Як відомо, Лев Грушак – “Левко” щонайменше з січня до листопада 1946 р. був провідником Дрогобицького міського проводу, а от належність до проводу В. Михайлівської дослідниками наразі не встановлена³⁹. Після викриття й арешту В. Михайлівської, А. Стисло намагалася встановити контакти з Перемишлянським проводом ОУН⁴⁰.

Аналізуючи покарання засуджених військовими трибуналами військ МВС у 1946 р. молодих людей, зауважимо, що найменші терміни покарання отримали наймолодші учасники визвольної боротьби або ж ті, “злочин” яких в очах радянських властей не був надто важким. Так, учні 7 – 9 класів Жидачівської СШ 18 травня 1946 р. були засуджені до термінів покарання від 6 до 8 років⁴¹. Щодо інших учнів шкіл (Добромільської, Козеовецької, Старокізької) прокурор А. Александров не вказав терміни ув'язнення. Більш конкретним був з приводу долі студентів та учнів професійних шкіл. Зокрема вказав, що 10 років позбавлення волі отримали студент Бережницького сільгосптехнікуму В. Біляк, студенти дрогобицьких технікумів Б. Станішевський та Р. Михайлівський, учень школи ФЗН М. Булій, а також уся викрита підпільна сітка із с. Черниця. Завербовані М. Булієм два учні школи ФЗН з Дрогобича отримали по 7 років у виправно-трудових таборах (ВТТ)⁴². Порівняно м'яке покарання визначили студентці Дрогобицького учительського інституту Марії Янів, яка знала про діяльність членів міського проводу ОУН у Дрогобичі Л. Грущак, В. Михайлівської, але не повідомила це радянським властям. Тож за “недонощицтво” їй присудили 5 років позбавлення волі у ВТТ. Найбільш важку кару військовим трибуналом військ МВС Дрогобицької області визначено членові ОУН Анні Стисло – 15 років каторжних робіт⁴³.

Підсумовуючи, відзначимо, що аналізований документ, окрім безумовно цінної статистичної складової, містить важливу інформацію про персональну і групову підпільну антирадянську діяльність учнівської та студентської молоді Дрогобицької області УРСР у перші післявоєнні роки. Він дає змогу охарактеризувати рівень залучення та участі молоді в організованому визвольному русі, окреслити їх функції, встановити певні зв'язки зі структурами ОУН(б) на місцях, з'ясувати терміни покарання для молодих людей. Як випливає з документу, учнівська та студентська молодь, з огляду на свій вік, відсутність досвіду й малокомпетентність, не могла відігравати значної ролі в підпільній боротьбі. Учні і студенти найчастіше виконували функції зв'язкових, у кращому разі – дрібних диверсантів, або ж просто допоміжні функції.

Зрештою, в цих умовах й такі обов'язки були вкрай потрібні націоналістичному підпіллю. Однак участь 95 виявлених радянськими спецорганами протягом 1946 – початку 1947 рр. школярів і студентів Дрогобиччини в національно-визвольному русі свідчить про значну підтримку саме студіюючою молоддю визвольних змагань українського народу.

¹ Іщук О. С. Діяльність молодіжних структур ОУН як складова українського національно-визвольного руху у 1939 – 1955 рр. / О.С. Іщук: автореферат дис... канд. іст. наук / КНУ ім. Т. Шевченка. – К., 2005. – 18 с.; Іщук О. Діяльність молодіжних структур ОУН у повоєнні роки (1945–1948 рр.): деякі аспекти проблеми / О. Іщук, Н. Ніколаєва // Український визвольний рух. – Львів, 2006. – Збірник 7. – С. 232–242; Іщук О. Діяльність молодіжних структур ОУН(б) на території центральних та східних областей України у 1945 – 1954 рр. / О. Іщук, Н. Ніколаєва // Український визвольний рух. – Львів, 2006. – Збірник 8. – С. 225–252; Іщук О. Стратегії ОУН “Дажбог”, “Орлик” і “Олег” / О. Іщук, Н. Ніколаєва // Український визвольний рух. – Львів, 2014. – Збірник 19. – С. 309–361.

² Іщук О. Молодіжні організації ОУН (1939 – 1955 рр.) / О. Іщук // Літопис Української Повстанської Армії. Серія “Бібліотека”. Т. 11. – Торонто-Львів: Вид-во “Літопис УПА”, 2011. – 941 с.

³ Кульчицький В. Виховна робота з молоддю в період визвольних змагань: (на матеріалах західного регіону України, 20 – 50 рр. ХХ ст.) / В. Кульчицький. – Тернопіль, 2001. – 124 с.

⁴ Генега Р.Я. Студентство міста Львова в українському національному русі (1944 – 1953) / Р. Я. Генега: автореферат дис... канд. іст. наук / Львівський національний університет імені І. Франка. – Львів, 2007. – 20 с.

⁵ Марусик Т. Студентство Буковини під тиском сталінських репресій (1945 – 1950-ті роки) / Тамара Марусик // З архівів ВУЧК–ГПУ–НКВД–КГБ. – 1999. – № 1/2. – С. 457–468.

⁶ Сворака С. Загальноосвітня школа західноукраїнського регіону в контексті суспільно-політичного життя другої половини 40-х – першої половини 60-х років ХХ століття / С. Сворака: автореферат дис. ... д-ра іст. наук / НАН України. Інститут історії України. – К., 1999. – 34 с.; Сворака С. Молодь в авангарді національно-визвольної боротьби у Західному регіоні України (1940 – 1953 рр.) / С. Сворака // Визвольний шлях. – 1998. – Кн. 9. – С. 1058–1064; Сворака С. Молодіжний націоналістичний рух в школах та ВУЗ-ах західних областей України (1944 – 1953 рр.) / С. Сворака // Галичина. – 1998. – № 1. – С. 144–150.

⁷ Ільницький В. Дрогобицька округа ОУН: структура і керівний склад (1945 – 1952 рр.) / В. Ільницький. – Дрогобич: Вимір, 2009. – 368 с.

⁸ Попп Р. Освіта в Дрогобичі у повоєнний період (1944 – 1953) / Р. Попп // Дрогобицький краєзнавчий збірник. – 2011. – Вип. XVI – XV. – С. 400–408; Попп Р. Студентство Дрогобицького учительського інституту в перші повоєнні роки (1944 – 1953) / Р. Попп // Молодіжна політика: проблеми і перспективи: Зб. наук. праць. – Дрогобич: РВВ ДДПУ, 2011. – Випуск 2. – С. 99–104.

⁹ Державний архів Львівської області (далі – ДАЛО). – Ф. 5001. – Оп. 8. – Спр. 263. – Арк. 65–73. Частково (Арк. 65–67) цей документ був опублікований у збірнику: Культурне життя в Україні. Західні землі: Документи і матеріали. – Т. 1 (1939 – 1953). – К., 1995. – С. 372–373. Звідти його передрукували до: Реабілітовані історією. Львівська область. – Львів: В-во “Астролябія”, 2009. – С. 308–309.

¹⁰ ДАЛО. – Ф. 5001. – Оп. 8. – Спр. 263. – Арк. 65.

¹¹ ДАЛО. – Ф. 5001. – Оп. 8. – Спр. 263. – Арк. 65–66.

¹² ДАЛО. – Ф. 5001. – Оп. 8. – Спр. 263. – Арк. 69.

¹³ ДАЛО. – Ф. 5001. – Оп. 8. – Спр. 263. – Арк. 65.

¹⁴ ДАЛО. – Ф. 5001. – Оп. 8. – Спр. 263. – Арк. 66, 71.

¹⁵ ДАЛО. – Ф. 5001. – Оп. 8. – Спр. 263. – Арк. 66.

¹⁶ За деякими даними, не Горбанко, а Горбанко С. А. (див.: Горбаль М. Довідник-пошукивець. Реєстр осіб, пов'язаних з визвольною боротьбою на теренах Дрогобиччини 1939 – 1950 / М. Горбаль. – Торонто-Львів: “Літопис УПА”, 2005. – С. 53). Інші радянські документи наводять прізвище Горбенко (див.: Іщук О. Молодіжні організації ОУН... – С. 602–603).

¹⁷ ДАЛО. – Ф. 5001. – Оп. 8. – Спр. 263. – Арк. 66–67.

¹⁸ Про викриття таємної націоналістичної молодіжної організації в с. Черниця див. у доповідній записці НКДБ УРСР про знищення молодіжної організації ОУН в Миколаївському районі Дрогобицької області (див.: Іщук О. Молодіжні організації ОУН... – С. 592–593, 594–595).

¹⁹ ДАЛО. – Ф. 5001. – Оп. 8. – Спр. 263. – Арк. 68–69. Про арешти Б. Станішевського і Р. Михайлівського йдеться у витязі з доповідної записки МДБ УРСР про виявлення молодіжних груп ОУН, які поширювали антирадянські листівки (21 травня 1946 р.) (див.: Іщук О. Молодіжні організації ОУН... – С. 599–602).

²⁰ ДАЛО. – Ф. 5001. – Оп. 8. – Спр. 263. – Арк. 69.

²¹ ДАЛО. – Ф. 5001. – Оп. 8. – Спр. 263. – Арк. 70–72.

²² ДАЛО. – Ф. 5001. – Оп. 8. – Спр. 263. – Арк. 66, 70, 72.

²³ ДАЛО. – Ф. 5001. – Оп. 8. – Спр. 263. – Арк. 70, 72.

²⁴ ДАЛО. – Ф. 5001. – Оп. 8. – Спр. 263. – Арк. 67–69.

²⁵ ДАЛО. – Ф. 5001. – Оп. 8. – Спр. 263. – Арк. 67–70.

²⁶ ДАЛО. – Ф. 5001. – Оп. 8. – Спр. 263. – Арк. 72.

²⁷ ДАЛО. – Ф. 5001. – Оп. 8. – Спр. 263. – Арк. 67. У Державному архіві Львівської області міститься документ про власноручне виготовлення і розповсюдження націоналістичних, антикомсомольських листівок ученицями 8 класу СШ № 2 м. Дрогобич Галишин Анною Іванівною та Янківською Євстахією Степанівною (обидві 1928 р.н., уродженки с. Болахівці Дрогобицького р-ну). Їх було заарештовано у грудні 1946 р. (див.: ДАЛО. – Ф. 5001. – Оп. 6. – Спр. 46. – Арк. 337–338зв). Серед наведених А. Александровим “контрреволюційних злочинів” шкільною молоді цього факту немає, хоча можна не сумніватися, що дівчата були засуджені у 1947 р.

²⁸ ДАЛО. – Ф. 5001. – Оп. 8. – Спр. 263. – Арк. 66–67, 72.

²⁹ ДАЛО. – Ф. 5001. – Оп. 8. – Спр. 263. – Арк. 66–69.

³⁰ ДАЛО. – Ф. 5001. – Оп. 8. – Спр. 263. – Арк. 67.

³¹ ДАЛО. – Ф. 5001. – Оп. 8. – Спр. 263. – Арк. 68.

³² ДАЛО. – Ф. 5001. – Оп. 8. – Спр. 263. – Арк. 71–72.

³³ ДАЛО. – Ф. 5001. – Оп. 8. – Спр. 263. – Арк. 70, 72. До нашого часу у матеріалах радянських спецорганів збереглося розпорядження провідника Дрогобицького міського проводу ОУН(б) Л. Грущак-“Левка”, в якому він вимагав від підлеглих надати йому, зокрема, списки студентів і учнів різних навчальних закладів – “хороших і чесних” (див.: ДАЛО. – Ф. 5001. – Оп. 7. – Спр. 221. – Арк. 52). Очевидно, що С. Вайда та А. Стисло виконували подібне доручення.

³⁴ ДАЛО. – Ф. 5001. – Оп. 8. – Спр. 263. – Арк. 70–71.

³⁵ ДАЛО. – Ф. 5001. – Оп. 8. – Спр. 263. – Арк. 67.

³⁶ ДАЛО. – Ф. 5001. – Оп. 8. – Спр. 263. – Арк. 68. Відомі два представники районних проводів на псевдо “Хмель”, причому обидва референти СБ: перший був членом Добромільського районного проводу ОУН (загинув у вересні 1946 р.), а інший – Стрільківського районного проводу ОУН (загинув у травні 1946 р.) (див.: Ільницький В. Дрогобицька округа ОУН... – С. 179, 197, 293).

³⁷ ДАЛО. – Ф. 5001. – Оп. 8. – Спр. 263. – Арк. 69. Згаданого учня школи ФЗН М. Г. Булія ідентифікуємо з Булієм Михайлом Григоровичем із с. Торгановичі Старосамбірського району (див.: Горбаль М. Довідник-пошукивець... – С. 677), а відтак припускаємо, що йшлося про стачного с. Торгановичі Василя Йосиповича Возняка, котрий зазначений ще і як господарчий СКВ (Горбаль М. Довідник-пошукивець... – С. 677, 681).

³⁸ ДАЛО. – Ф. 5001. – Оп. 8. – Спр. 263. – Арк. 70, 72.

³⁹ Ільницький В. Дрогобицька округа ОУН... – С. 180, 225. Оскільки жінки у структурах проводів ОУН, здебільшого, займали становище референта УЧХ, то можна припустити, що й

В. Михайлівська виконувала таку ж функцію. З іншого боку, спираючись на вказівку цитованої довідки А. Александрова про те, що В. Михайлівська передала А. Стисло для вивчення “націоналістичну літературу” (ДАЛО. – Ф. 5001. – Оп. 8. – Спр. 263. – Арк. 72), припускаємо її причетність до референтури пропаганди. Один із радянських документів вказує, що В. Михайлівська начебто виконувала функції станичної у Дрогобичі (див. статтю у цьому збірнику “До історії діяльності молодіжних українських націоналістичних організацій на Дрогобиччині: нове документальне свідчення”).

⁴⁰ ДАЛО. – Ф. 5001. – Оп. 8. – Спр. 263. – Арк. 72.

⁴¹ ДАЛО. – Ф. 5001. – Оп. 8. – Спр. 263. – Арк. 68.

⁴² ДАЛО. – Ф. 5001. – Оп. 8. – Спр. 263. – Арк. 68–69.

⁴³ ДАЛО. – Ф. 5001. – Оп. 8. – Спр. 263. – Арк. 70, 72.

Микола Галів.

Участь учнівської та студентської молоді Дрогобицької області в національно-визвольному русі (1946 – початок 1947 рр.): мовою одного документа.

У статті проаналізовано інформаційну довідку військового прокурора військ МВС Дрогобицької області УРСР А. Александрова про притягнення у 1946 – на початку 1947 р. до кримінальної відповідальності осіб, які навчалися в школах, технікумах, інституті. На її основі окреслено участь учнівської та студентської молоді Дрогобиччини у національно-визвольному русі.

Mykola Haliv.

The participating pupils and students of Drohobych region in the national liberation movement (1946 – early 1947): a language of the one document.

The article analyzes the information of military prosecutor of Troops MVS of Drohobych region of USSR Alexander Alexandrov about arrests in 1946 – at the beginning of 1947 persons, were trained in schools, colleges, institutes. On this basis outlined participating pupils and students of Drohobych region in the national liberation movement.